

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความโดดเด่นทางด้านเอกลักษณ์และความประณีตสวยงามเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของประเทศไทยที่สะท้อนถึงความประณีตความพิถีพิถันในการประดิษฐ์และแสดงถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สร้างสรรค์ผลงานออกมาในขณะเดียวกันก็ได้รับบทบาท ให้เป็นหน่วยกิจกรรมในการเสริมสร้างเศรษฐกิจของชาติโดยในปัจจุบันพบว่าความต้องการในสินค้าหัตถกรรมมีมากขึ้นและขยายวงกว้างไปยังต่างประเทศและเป็นของที่ระลึกในระดับต้นๆ ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศนิยมซื้อเป็นสินค้าที่ระลึก ซึ่งในปี 2544 พบว่าค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าประเภทของที่ระลึกในจังหวัดเชียงใหม่มีมูลค่าสูงถึง 832 ล้านบาท การประกอบอาชีพหัตถกรรมในประเทศไทยมีกระจายไปทุกภาค พบมากที่สุด ในภาคเหนือโดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดเชียงใหม่ (กองสถิติเศรษฐกิจ, 2556)

ศิลปะการแกะสลักไม้ถือว่าเป็นงานศิลปกรรมที่เก่าแก่ประเภทหนึ่ง ซึ่งเชื่อกันว่ามีมาตั้งแต่ สมัยมนุษย์ดึกดำบรรพ์ รู้จักใช้เครื่องมือตัดหินขุดเจาะและถากไม้ให้มีรูปทรงตามที่ต้องการทั้งในด้านประโยชน์ใช้สอยและความงาม ในยุคเหล็ก คือประมาณ 1,000 ปีก่อนคริสตกาลเป็นยุคที่มนุษย์รู้จักการแยกโลหะจากแร่และนำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้นานาชนิด รวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการแกะสลักด้วย งานแกะสลักก็ได้เริ่มต้นและมีการพัฒนาต่อมา จนถึงปัจจุบันและทำกันไปทั่วโลก สำหรับการแกะสลักไม้ในประเทศไทยนั้นแต่เดิมส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ศาสนาทั้งสิ้นได้แก่งานแกะสลักไม้ประกอบโบสถ์วิหาร ศาลา วัด หอพระไตรปิฎก ตู้พระไตรปิฎก พระเจดีย์ ฯลฯ ซึ่งมีการสร้างสรรค์อย่างสวยงามและประณีตบรรจง ปรากฏอยู่ทุกยุคทุกสมัย ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยมีช่างแกะสลักที่มีฝีมือได้สร้าง สร้างผลงานขึ้น มาเป็นจำนวนมาก ศิลปะไม้แกะสลักของล้านนาเป็นงานศิลปะที่เก่าแก่ มีเอกลักษณ์และมีคุณค่า ควรแก่การภาคภูมิใจสำหรับชาวล้านนาเอง ด้วยเหตุที่ในท้องถิ่นมีไม้สักอุดมสมบูรณ์ สามารถนำมาใช้ในการ

แกะสลักได้สะดวก งานแกะสลัก จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมล้านนาที่สะท้อนให้เห็นถึง ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี การทำมาหากิน ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวล้านนา ที่ผูกพันอยู่กับ ธรรมชาติ ทุ่งนา ป่าไม้ ซึ่งจะพบเห็น กันได้ทั่วไปในปัจจุบันในสถานที่สำคัญทางศาสนา บ้านเรือน ที่อยู่อาศัยหรือเครื่องใช้ สอยในชีวิตประจำวัน

การแกะสลักจึงเป็นหัตถกรรมท้องถิ่นอันเก่าแก่ประเภทหนึ่งซึ่งคนไทยยึดถือเป็นอาชีพ พบได้หลายแห่งหลายท้องถิ่นที่มีแหล่งไม้อุดมสมบูรณ์ในภาคเหนือ แหล่งที่มีการแกะสลักไม้เป็น อาชีพที่มีชื่อเสียงและทำรายได้ดีคือจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากมีช่างฝีมือที่ได้ถ่ายทอดสืบกันมา ประกอบกับอยู่ในแหล่งวัตถุดิบอันอุดมสมบูรณ์และมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามากในแต่ละปี

ชุมชนบ้านก๊วแลน้อยและก๊วแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่มี ความชำนาญและมีชื่อเสียงในการประกอบอาชีพแกะสลักของเชียงใหม่มากกว่า 60 ปีมีช่างพื้นบ้าน ที่มีฝีมือ สามารถผลิตสินค้าส่งออกไปยังต่างอำเภอต่างจังหวัดต่างประเทศ รูปแบบและรูปทรง บางอย่างคงลักษณะเฉพาะท้องถิ่นและบางอย่างจะเปลี่ยนแปลงไปตามแบบของผู้นำจ้างอาชีพ ดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดรายได้มาสู่ท้องถิ่นทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในฝีมือและผลงาน ตลอดจนความภาคภูมิใจในถิ่นที่อยู่ของตนเอง (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2555) ว่าเมื่อผ่านมานานหลายสิบปีแล้วก็ยังดำเนินอาชีพแกะสลักมา จนถึงปัจจุบันเอกลักษณ์ของงานไม้แกะสลักบ้านก๊วแลน้อย มักถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของ “ช่างไม้” เพื่อแสดงวิถีชีวิตความผูกพันของชาวเหนือที่มีต่อช้าง ซึ่งจะเห็นได้จากงานแกะสลักที่ แสดงถึงอิริยาบถของช้างในรูปแบบต่างๆ อาทิ แม่ช้างให้นมลูก ครอบครัวยืนที่กำลังหยอกล้อกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์จากงานแกะสลักไม้ประเภทอื่นๆ ให้ เลือกซื้อเลือกหาอีกเช่นกัน เช่น โต๊ะ เก้าอี้กรอบรูป ที่ทำจากไม้ ฯฯ ซึ่งแต่ละแบบล้วนเกิดจากจินตนาการของบรรดา “สล่า (ช่างไม้)” ที่รังสรรค์งานออกมาอย่างประณีตและงดงาม

ชุมชนบ้านก๊วแลน้อยและก๊วแลหลวง นอกจากมีอาชีพแกะสลักแล้วส่วนหนึ่งยังประกอบ อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพรองเพื่อเสริมรายได้แก่ครอบครัว รูปแบบการแกะสลักที่เป็นที่นิยม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันคือ ช่างไม้แกะสลักแบบลอยตัวขนาดต่างๆซึ่งช่างทั้งสองชุมชนนี้ทำได้อย่าง ชำนาญและสวยงาม นอกจากนี้ก็ยังมีการแกะสลักสูง เช่นการแกะสลักไม้แผ่นเป็นรูป ชนบท ป่าไม้ วรรณคดีหรือทางศาสนา ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ว่าจ้างหรือท้องตลาด โดย ช่างแกะสลักของทั้งสองชุมชนจะได้สวยงามมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และในภาวะประเทศกำลัง ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดผลกระทบต่อปัจจัยในการผลิตไม้แกะสลัก เช่น วัตถุดิบ พลังงาน ทุน แรงงานและเทคโนโลยีการผลิต แต่ทั้งสองชุมชนยังคงต้องประกอบอาชีพแกะสลักนี้ อยู่ต่อไป ซึ่งผู้ที่ทำการแกะสลักมีทั้งเพศชายและเพศหญิง โดยมากผู้ชายจะทำงานในขั้นตอนที่เป็น

โครงสร้างได้แก่ งานผ่าไม้ งานแกะสลัก ขณะที่ผู้หญิงทำงานในขั้นตอนที่เน้นรายละเอียดของชิ้นงานในส่วนที่เหลือได้แก่ งานเผา งานขัด งานตกแต่งทำสี งานติดกระจกและงานลงรักปิดทอง เมื่อพิจารณาขั้นตอนการทำงานตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการทำไม้แกะสลักพบว่าในแต่ละกระบวนการของงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยเสี่ยงด้านเคมี เช่นฝุ่นละอองของไม้ สารเคมีชนิดต่างๆที่ผสมอยู่ในขวดสี ชแลค แลคเกอร์ กลิ่นควันจากแก๊สขณะเผาหุ่นไม้ ปัจจัยเสี่ยงด้านกายศาสตร์ ซึ่งจากลักษณะงานเป็นการทำซ้ำๆและต้องทำติดต่อกันทุกวันเป็นระยะเวลานานรวมไปถึงการทำงานในท่าทางที่ไม่ถูกต้อง ปัจจัยเสี่ยงด้านกายภาพ เช่นแสงสว่างไม่เพียงพอ สภาพเสียงดังจากเครื่องขัดไม้ และปัจจัยด้านชีวภาพ เช่นเชื้อราจากไม้ ซึ่งปัจจัยต่างๆเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพ (ประทุมมา ฤทธิ์โพธิ์, 2546)

ปัญหาสุขภาพเกิดจากพฤติกรรมที่ทำประจำของผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ที่พบเกิดจากการสัมผัสสารเคมีที่ใช้ในกระบวนการทำหัตถกรรมไม้สลัก เช่น การใช้มือกวานชแลค แลคเกอร์จากการสูดหายใจ การปนเปื้อนในอาหาร น้ำดื่มและการสัมผัสทางผิวหนัง สารเคมีดังกล่าวได้แก่ สีหรือสารตัวทำละลายต่างๆซึ่งสามารถทำให้เกิดโรคพิษตะกั่วแบบเฉียบพลันและเรื้อรังได้นอกจากนี้สารตัวทำละลายที่มีแอลกอฮอล์ น้ำมันก๊าด หรือกาว อาจทำให้เกิดการรบกวนระบบประสาทรับรู้สัมผัสโดยมีอาการปวดศีรษะ เชื้องซึม และคลื่นไส้ ซึ่งเป็นอาการแบบเฉียบพลัน ถ้าได้รับในปริมาณสูงจะทำให้ระบบประสาทและระบบการมองเห็นผิดปกติและเสียชีวิตได้ การสัมผัสเมทานอลเป็นเวลานานๆทำให้ไขมันที่ผิวหนังลดลงเป็นเหตุให้ผิวหนังแตกแห้ง ระคายเคือง และจากการที่ผู้ทำงานไม้แกะสลักต้องใช้เวลาทำงานติดต่อกันในระยะเวลาที่ยาวนาน การทำงานด้วยท่าทางที่ไม่ถูกต้อง และอยู่ในอิริยาบถเดียวเป็นเวลานานๆ อาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดความเมื่อยล้าและเกิดอาการปวดเมื่อยของระบบกล้ามเนื้อ กระดูกข้อต่อต่างๆได้ ความผิดปกติเหล่านี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ เกิดอาการแล้วหายได้และเกิดอาการและเป็นอย่างถาวร

ในอดีตที่ผ่านมาการป้องกันโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานฝ่ายรัฐที่ทำหน้าที่ในการชี้แนะ ภายใต้อำนาจการดำเนินการที่เน้นการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้ประกอบอาชีพ ให้เห็นถึงภาวะ ปัจจัย ความเสี่ยง การป้องกันและรักษาอันตรายอันเกิดจากการประกอบอาชีพ และในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันโดยปกติ การดำเนินการดังกล่าวนี้เป็นการดำเนินงานที่มีขอบเขตและอยู่ในภาวะจำกัดทั้งในเชิงนโยบาย ทรัพยากร (คน เงิน เวลา) ทำให้การดำเนินนโยบายในลักษณะนี้ค่อนข้างที่จะประสบความสำเร็จได้ยาก เนื่องจากผู้ประกอบอาชีพมีสถานะเป็นเพียงผู้รับ ซึ่งเมื่อใดขาดการเชื่อมต่อจากระบบของการให้ หรือ ทรัพยากรในระบบการให้การขาดแคลนผลกระทบจะตกอยู่ที่ผู้รับเกิดช่องว่างทางสุขภาพเกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสุขภาพซึ่งเป็นผลมาจากกฎเกณฑ์และการปฏิบัติภายใต้แนวคิดเช่นนี้แน่นอนที่สุดผู้ที่ได้รับประโยชน์น้อย

ที่สุดก็คือผู้ที่ประกอบอาชีพ ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจถือได้ว่าเป็นความล้มเหลวเชิงนโยบายและไม่ว่าให้เกิดประสิทธิภาพ ดังนั้นการดำเนินนโยบายหรือกิจกรรมอื่นเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาสุขภาพ อันเกิดจากการประกอบอาชีพ อาจมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใหม่เป็นการส่งเสริมและป้องกันที่เกิดจากตัวผู้รับเองเป็นฝ่ายที่เริ่มต้นขึ้นนำ โดยบทบาทของภาครัฐอาจต้องปรับเปลี่ยนเป็นเพียงผู้ที่สนับสนุน (Facilitators) โดยให้ความสำคัญไปที่การมุ่งส่งเสริมความสามารถและศักยภาพของผู้ประกอบอาชีพให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถวิเคราะห์สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง สามารถใช้ความคิด ความเห็นของตนอย่างเสรีในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเองสามารถใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่าง ๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจดขี่ของผู้มีอำนาจซึ่งเป็นวิถีทางในการส่งเสริมและป้องกันโรคจากการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนได้ในท้ายที่สุด จากเหตุผลต่างๆ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคในการประกอบอาชีพของช่างแกะสลักไม้ บ้านกัวแลน้อยและกัวแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เหตุที่ผู้วิจัยมีความสนใจและเลือกบ้านกัวแลน้อยและกัวแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่เป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษาเนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีการประกอบอาชีพช่างแกะสลักไม้เป็นอาชีพหลักมีการประกอบอาชีพแกะสลักไม้อย่างเข้มข้นและสถิติการเจ็บป่วยของอำเภอสันป่าตองในปี 2546-2552 พบว่ามีผู้ป่วยโรคกระดูกและกล้ามเนื้อมีจำนวนเฉลี่ย 1,898 คนต่อปี โรคผิวหนังมีจำนวนเฉลี่ย 855 คนต่อปี โรคที่เกิดจากสภาวะทางกายภาพมีจำนวนเฉลี่ย 183 คนต่อปี โรคปอดและทางหายใจมีจำนวนเฉลี่ย 114 คนต่อปี โรคพิษจากสารระเหยและสารทำลายมีจำนวนเฉลี่ย 11 คนต่อปี (โรงพยาบาลสันป่าตอง, 2552)

ทั้งนี้ โดยคาดว่าเมื่อการศึกษานี้สิ้นสุดลงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพของประชาชนสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมป้องกันและควบคุมปัญหาด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นและเพื่อวางแผนการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพที่ดีให้แก่ประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมด้านการป้องกันโรคของผู้ประกอบอาชีพช่างแกะสลักไม้ บ้านกัวแลน้อยและกัวแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ในชุมชนก๊วแลน้อย และก๊วแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตในการศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกันโรคจากการประกอบอาชีพ ผ่านกิจกรรมอาสาชื่อนามัย โดยจัดให้ผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ในบ้าน ก๊วแลน้อยและก๊วแลหลวงเข้าร่วมกิจกรรม และมีส่วนร่วมในขอบเขตของเนื้อหาดังต่อไปนี้ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินงานหรือกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการป้องกันประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้คือ 1.) ร่วมคิด 2.) ร่วมดำเนินงาน 3.) ร่วมรับผลประโยชน์ 4.) ร่วมติดตามและประเมินผล

ช่างแกะสลักไม้ หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ในชุมชนก๊วแลน้อยและก๊วแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่ผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ได้ร่วมกันตัดสินใจ เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นกิจกรรม การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนกิจกรรม และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนของกิจกรรมที่วางไว้

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้จะทำประโยชน์ให้แก่กิจกรรมและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใดๆ เช่น การร่วมทำในกิจกรรมและประสานงานในกิจกรรม การให้ความช่วยเหลือข้อมูลของทั้งผู้วิจัยและผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้

การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ หมายถึง ผู้วิจัยและผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ได้รับประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดเป็นทางลบที่เป็นผลเสียของกิจกรรมอาสาชื่อนามัยอย่างไรบ้าง

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญ
ที่จะต้องสังเกต ก็คือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวังของผู้วิจัยและผู้ประกอบอาชีพแกะสลัก
ไม้ ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของทั้งผู้วิจัยและผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงปัญหาทางสุขภาพและช่วยส่งเสริมสุขภาพของผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้
หมู่บ้านกัวแลน้อยและกัวแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
2. ผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ มีความรู้ ความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการ
ส่งเสริมสุขภาพได้อย่างต่อเนื่อง
3. ผลการศึกษานำไปประยุกต์ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพของช่าง
แกะสลักไม้สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการที่จะนำไปวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาต่อไปใน
อนาคต และ เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องนี้ต่อไป